

رابطه عوامل جمعیت‌شناختی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران کتابخانه‌های دانشگاهی

هادی هراتی^۱، فهیمه باب‌الحوائجی^۲، نجلا حریری^۳

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، بررسی رابطه بین عوامل جمعیت‌شناختی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر کاربردی است که به روش پیمایشی انجام شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود. برای سنجش روایی پرسشنامه از روایی صوری و محتوایی و به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. جامعه پژوهش شامل دانشجویان عضو کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های فردوسی مشهد، شهید چمران اهواز، تبریز، شیراز و پردیس دانشگاه تهران شامل ۶۹۳۵۱ نفر بودند. پس از تعیین حجم نمونه به تعداد ۳۸۲ نفر بر اساس جدول کرجسی و مورگان، جهت گردآوری داده‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و در داخل هر طبقه به صورت تصادفی استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های پژوهش، سن، مقطع تحصیلی و میزان مراجعه دانشجویان به کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری با رفتار برنامه‌ریزی نشده آن‌ها در استفاده از منابع و خدمات این نوع از کتابخانه‌ها دارد. همچنین تفاوت معناداری بین جنسیت، دانشگاه محل تحصیل و گروه تحصیلی دانشجویان با رفتار برنامه‌ریزی نشده آن‌ها در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی وجود نداشت.

نتیجه‌گیری: کتابخانه‌های دانشگاهی باید به منظور استفاده بهینه و مؤثر از منابع و خدمات، جذب مخاطب و افزایش سطح آگاهی و اطلاعات عمومی مراجعان به عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر رفتار برنامه‌ریزی نشده مراجعان توجه ویژه‌ای داشته باشند.

واژگان کلیدی: رفتار اطلاع‌یابی، رفتار برنامه‌ریزی نشده، عوامل جمعیت‌شناختی، کتابخانه‌های دانشگاهی

مقدمه

^۱ . دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی، مشهد، ایران. (نویسنده

مسئول) harati-ha@um.ac.ir

^۲ . دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

f.babalhvaeji@srbiau.ac.ir

^۳ . استاد گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. n-hariri@srbiau.ac.ir

مهم‌ترین هدف از مجموعه سازی^۱ و سازمان‌دهی^۲ منابع و برنامه‌ریزی خدمات در یک مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه دانشگاهی، اشاعه^۳ آن منابع و خدمات است. لذا تنها توجه به گردآوری و سازمان‌دهی منابع و خدمات حتی بر اساس نیاز مراجعه‌کنندگان کافی نیست، بلکه کتابخانه‌ها نیازمند کسب اطلاعات دقیق‌تری در خصوص ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مراجعان هستند تا با درک نگرش مراجعان بتوانند زمینه مطلوب‌تری برای ارائه خدمات و استفاده بهتر از منابع خود فراهم سازند و به هدف نهایی خود یعنی اشاعه اطلاعات دست یابند. توجه به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کاربران در استفاده از منابع و خدمات از اهمیت بسزایی برخوردار است و مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌هایی که این عوامل را در نظر داشته باشند، در رسیدن به هدف نهایی خود موفق خواهند بود.

با توجه به آمارهای منتشرشده در ایران در خصوص پایین بودن سرانه مطالعه (سالاری، ۱۳۹۱؛ قاسم و نورمحمدی، ۱۳۹۴؛ واعظی، ۴، ۲۰۱۳) و یا کاهش میزان مراجعه به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاهی یا مراکز مشابه آن (عبدالوند و غفاری آشتیانی، ۱۳۸۸؛ محمدزاده و بزرگی، ۱۳۹۱)، تمرکز بر شیوه‌های نوین بازاریابی به‌منظور توسعه و گسترش فرهنگ کتاب‌خوانی و استفاده بیشتر از محیط‌های کتابخانه‌ای می‌تواند از اهمیت بسیاری برخوردار باشد. پژوهش‌های پیشین در حوزه رفتار اطلاع‌یابی^۵ در ایران (اعظمی، ۱۳۹۰؛ بیرانوند، ۱۳۹۳؛ منصوریان و سنگری، ۱۳۹۴؛ مسلمی و فرج پور، ۱۳۹۵؛ نعیمی و محمداسماعیل، ۱۳۹۵؛ خدادادی، ۱۳۹۶) و خارج از ایران (ثاناسکودی^۶، ۲۰۰۹؛ یونگر^۷، ۲۰۱۰؛ کومار، سلمانی و باویجا^۸، ۲۰۱۴؛ نجوزی، اوچ و ایجایرو^۹، ۲۰۱۵؛ حسین، حسین و اسلام^{۱۰}، ۲۰۱۷)، تلاش کرده‌اند تا عمده‌ترین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری رفتار اطلاع‌یابی استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها و یا منابع اطلاعاتی را بر پایه الگوهای برنامه‌ریزی‌شده‌ای مورد پژوهش و بررسی قرار دهند. با این حال، به نظر می‌رسد توجه به ابعاد رفتاری استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از زاویه‌های پنهان دیگری نیز برخوردار است که بررسی چگونگی شکل‌گیری این رفتارها با تأکید بر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کاربران از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. بر این پایه، یکی از مسائلی که می‌تواند در حوزه رفتار اطلاع‌یابی مراجعین به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مورد بررسی قرار گیرد رفتار برنامه‌ریزی نشده^{۱۱} آن‌ها است که می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه میزان استفاده از منابع و خدمات در کتابخانه‌ها و یا افزایش فرهنگ استفاده از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در درون جوامع به‌ویژه کشورهای درحال توسعه ایفا کند؛ لذا، با توجه به اهمیت رفتارهای برنامه‌ریزی نشده در استفاده از منابع و خدمات و قابلیت برنامه‌ریزی برای این نوع از رفتارها توسط مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های دانشگاهی، این پژوهش در پی آن است که رابطه عوامل

---

1. Collecting

2. Organization

3. Dissemination

4. Vaezi

5. Information seeking behavior

6. Thanuskodi

7. Younger

8. Kumar, Salmani, & Baweja

9. Ngozi, Uche, & Ejiro

10. Hossain, Hossain, & Islam

11. Impulsive

جمعیت شناختی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی را مورد بررسی قرار دهد.

به‌طور کلی، رفتار استفاده فرد از منابع یا خدمات اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌تواند به دو دسته کلی شامل رفتار برنامه‌ریزی شده و رفتار برنامه‌ریزی نشده^۱ تقسیم شود. همسو با دیدگاه آجزن^۲ (۲۰۰۶) رفتار برنامه‌ریزی شده کاربران در محیط‌هایی مانند کتابخانه‌ها می‌تواند شامل فرایند هدفمند جستجوی منابع اطلاعاتی در نظام‌های جستجو، قفسه‌ها و یا بخش‌های مختلف کتابخانه به منظور استفاده از خدمات کتابخانه‌ای در راستای قصد از پیش تعیین شده با تصمیم‌گیری عقلانی باشد. با در نظر گرفتن تعریف‌های مطرح شده در حوزه بازاریابی (کلور^۳، ۱۹۵۰؛ روک^۴، ۱۹۸۷؛ کیم^۵، ۲۰۰۳؛ بارنیت^۶، ۲۰۰۶)، استفاده برنامه‌ریزی نشده^۷ کاربران از منابع اطلاعاتی یا خدمات کتابخانه‌ای نیز می‌تواند اشاره به تصمیم‌آنی و سریع فرد در جهت استفاده از خدماتی باشد که از قبل برای آن برنامه‌ریزی نشده است. این‌گونه از رفتارها در لحظه رخ می‌دهد و می‌تواند با نیازهای اولیه شخص نیز مرتبط نباشد.

پژوهش‌های مرتبط با رفتار مراجعان در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بر رفتار اطلاع‌یابی^۸ به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی شده تأکید کرده‌اند؛ لذا می‌توان گفت موضوع رفتار برنامه‌ریزی نشده در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌ها موضوعی جدیدی است که تاکنون پژوهشگران از آن غافل شده‌اند. اکثر پژوهش‌های رفتار برنامه‌ریزی نشده، مرتبط با حوزه بازاریابی و رفتار مصرف‌کننده با عناوین خریدهای آنی، تصادفی و بدون برنامه هستند. در ادامه برخی از پژوهش‌هایی که تأثیر عوامل جمعیت‌شناختی بر رفتار اطلاع‌یابی و یا رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران را مورد بررسی و سنجش قرار داده‌اند بیان شده است.

یمین فیروز (۱۳۸۲) در پژوهشی به بررسی رفتار و الگوی اطلاع‌یابی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه فردوسی مشهد از اینترنت پرداخت. نتایج نشان داد، رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت‌علمی در حوزه‌های علوم انسانی، مهندسی، علوم و کشاورزی در تمام شاخص‌های رفتاری (هدف، نوع منابع اطلاعاتی، ابزارهای جستجو و روش‌های جستجو) دارای تفاوت معناداری بوده است.

حصاری (۱۳۸۵) در بررسی نیازهای اطلاعاتی زنان خانه‌دار در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد نشان داد، بین سن و سطح تحصیلی پاسخگویان با نیازهای اطلاعاتی آن‌ها رابطه معناداری وجود نداشت.

نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹) به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی پرداختند. یافته‌ها نشان داد دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی در فراگرد تهیه طرح تحقیق پایان‌نامه‌های خویش همان مراحل ذکرشده در الگوی فراگرد جستجوی اطلاعات کولثاو را با تفاوت‌های جزئی

---

1. Unplanned Behavior

2. Ajzen

3. Clover

4. Rook

5. Kim

6. Burnett

7. Impulsive

8. Information seeking behavior

طی کرده و احساسات و اندیشه‌های کم‌وبیش متناظر با آن مراحل را نشان داده‌اند. نتایج به‌طور کلی تفاوت معناداری را بین میانگین نمرات احساسات و اندیشه‌های دانشجویان مرد و زن و نیز دانشجویان حوزه‌های تحصیلی مورد مطالعه (علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی و کشاورزی) در مراحل مختلف فراگرد جستجوی اطلاعات نشان نداد.

اعظمی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه خود نشان داد تفاوتی در رفتار اطلاع‌جویی کاربران دو حوزه تحصیلی علوم انسانی/اجتماعی و علوم پایه/فنی و مهندسی از نظر به‌کارگیری عناصر رفتار اطلاع‌جویی الیس (شروع، پیوندیابی، مرور، تمایزیابی، ردگیری و برگیری) وجود ندارد.

نتایج پژوهش قاضی دزفولی و بیگدلی (۱۳۹۱)، نشانگر این مطلب است که میان جنسیت و انجام مراحل شش‌گانه مدل کولثاو، در دانشجویان زن و مرد دوره کارشناسی رشته‌های فنی-مهندسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول اختلاف معناداری وجود دارد، این اختلاف نشان می‌دهد که مردان دانشجو هنگام جستجوی اطلاعات در اینترنت مراحل دوم، چهارم و ششم مدل کولثاو را بیشتر از زنان تجربه می‌کنند.

جلالی محمدآبادی (۱۳۹۲) در پایان‌نامه خود به شناسایی و طراحی مدل فرآیند خرید بی‌برنامه شهروندان یزدی و تهرانی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده، با استفاده از تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری پرداخت. نتایج تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر رفتار خرید بی‌برنامه نشان داد که جنسیت تأثیری بر رفتار خرید بی‌برنامه ندارد اما میزان تحصیلات و سن افراد بر رفتار خرید بی‌برنامه مصرف‌کنندگان مؤثر است.

نتایج پژوهش عابدی، اشرفی ریزی، زارع فراشبندی، نوری و حسن‌زاده (۱۳۹۳) نشان داد که بین مرحله چهارم (خاص کردن موضوع) حیطه احساسات الگوی کولثاو با جنسیت رابطه معناداری وجود دارد به‌نحوی که مردان اطمینان بیشتری در فرایند جستجوی اطلاعات از خود نشان می‌دهند.

سهیلی، ولی‌پور و زارع (۱۳۹۳) جنبه‌های چهارگانه رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه رازی در مواجهه با منابع اطلاعاتی پیوسته را بررسی نمودند. نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که بین جنسیت و رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

نتایج پژوهش پایان‌نامه‌ای هاشمی نسب (۱۳۹۴) نشان داد که تفاوت معناداری میان رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان در شش مرحله مدل آلیس با توجه به جنسیت وجود دارد. این اختلاف نشان می‌دهد که مردان دانشجو در هنگام جستجوی اطلاعات در اینترنت مراحل چهارم و پنجم مدل آلیس را بیشتر از زنان تجربه می‌کنند.

منصوریان و سنگری (۱۳۹۴) به بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در تدوین پایان‌نامه پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد تفاوت معناداری در هیچ‌کدام از ابعاد رفتار اطلاع‌جویی بین پسرها و دخترها وجود ندارد.

بیگدلی، حیاتی، حیدری و جوکار (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی جایگاه اینترنت در رفتار اطلاع‌یابی سلامت جوانان کاربر اینترنت در شهر شیراز پرداختند. نتایج نشان داد اکثریت پاسخگویان از اینترنت برای اطلاع‌یابی سلامت استفاده می‌نمودند. همچنین جنسیت، سطح تحصیلات، سابقه و مهارت استفاده از اینترنت با جستجوی اطلاعات سلامت از طریق اینترنت رابطه معنی‌داری داشت.

مسلمی و فرج پور (۱۳۹۵) به بررسی وضعیت اطلاع جویی و اطلاع رسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی آذربایجان غربی درباره اطلاعات سلامت پرداختند. نتایج نشان داد، بین میزان رفتار اطلاع‌یابی سلامت کتابداران با جنس و مقطع تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد. بین میزان رفتار اطلاع‌یابی سلامت کتابداران با سن تفاوت معناداری وجود دارد. گلوی، سراوانی و میر (۱۳۹۶) به ارزیابی سنجش رفتار اطلاع‌یابی آموزشی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی زاهدان در میزان استفاده از فضای مجازی با روش پیمایشی پرداختند. یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد میزان استفاده دانشجویان رشته فنی مهندسی از فضای مجازی بیشتر از گروه علوم انسانی است و همچنین توانایی استفاده از فضای مجازی در رشته‌های تحصیلی مختلف متفاوت است.

در پژوهشی تیوت مایی، جانگ، لانتز و لویب^۱ (۲۰۰۳) رفتار خرید آنی مصرف‌کنندگان شهری در ویتنام را به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده، بررسی کردند. نتایج نشان داد که سن به‌طور قابل توجهی بر رفتار مصرف‌کننده خرید آنی تأثیر می‌گذارد.

هوگلدن و اولسن^۲ (۲۰۰۸) در زمینه تأثیر کتابخانه‌های دانشگاهی بر روی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران جوان در سه دانشگاه سوئد پژوهشی را انجام دادند. نتایج بیانگر تفاوت بین پژوهشگران حوزه علوم انسانی / اجتماعی با پژوهشگران حوزه علوم در استفاده از نوع منابع بود؛ بدین صورت که پژوهشگران علوم انسانی / اجتماعی بیشتر از کتاب و منابع آرشیوی و قدیمی و پژوهشگران حوزه علوم بیشتر از مقالات مجلات و منابع جدید استفاده می‌کردند. همچنین پژوهشگران حوزه علوم کمتر به حضور فیزیکی در کتابخانه تمایل داشتند.

میهیچ و کورسان^۳ (۲۰۱۰) پژوهشی با هدف تعیین رابطه بین ویژگی‌های جمعیت شناختی و اجتماعی اقتصادی و عوامل فردی شخصیتی مصرف‌کننده در رفتار خرید آنی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده، انجام دادند. نتایج نشان داد که عوامل جمعیت شناختی، مانند سن و وضعیت شغلی، با اکثر شاخص‌های خرید آنی و شاخص اجتماعی آنی گری رابطه دارند.

آل-میومن، موریس و ماینارد^۴ (۲۰۱۲) در پژوهشی به مدل‌سازی رفتار جستجوی اطلاعات دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه کویت پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد، عوامل مهم مؤثر بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان عبارت‌اند از: آگاهی کتابخانه، سواد اطلاعاتی، مسائل سازمانی و محیطی، ویژگی‌های منبع و ویژگی‌های جمعیت شناختی (به‌طور خاص جنسیت و ملیت).

پیک و هوی^۵ (۲۰۱۴) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین‌کننده رفتار اطلاعاتی سلامت آنلاین پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد، داشتن درآمد بالا و تحصیلات بالا، احتمال رفتار اطلاعاتی عمومی سلامت آنلاین را افزایش می‌دهد. همچنین داشتن سن کم و جنسیت زن، احتمال رفتار اطلاعاتی تخصصی سلامت آنلاین را کاهش می‌دهد. این مطالعه

---

1. Tuyet Mai, Jung, Lantz, & Loeb

2. Haglund & Olsson

3. Mihic & Kursan

4. Al-Muomen, Morris, & Maynard

5. Paek & Hove

موجب گسترش درک چگونگی استفاده از اطلاعات سلامت در اینترنت شد و نشان داد که متخصصان بهداشت باید ویژگی‌های مختلف افرادی را که به رفتار اطلاعاتی عمومی و تخصصی سلامت آنلاین تمایل دارند، در نظر بگیرند. آگاروال^۱ (۲۰۱۵) پژوهشی با هدف مطالعه تعیین رابطه بین عوامل جمعیت شناختی و رفتار خرید آنی مصرف‌کننده به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده انجام داد. نتایج این پژوهش نشان داد از بین عوامل جمعیت شناختی، درآمد و سن رابطه مستقیم و معنی‌داری با خریدهای آنی دارند؛ اما وضعیت تحصیلی و جنسیت رابطه معنی‌داری با این نوع از رفتارها ندارند.

گرا^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی نقش عوامل جمعیت شناختی در ارتباط با خریدهای آنی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد، سن، جنس و درآمد از جمله عوامل جمعیت شناختی است که می‌تواند بر رفتار خرید آنی مصرف‌کنندگان تأثیر گذاشته و باعث تمایل آن‌ها به خرید آنی گردد.

روالی، جانسون و اسبافی^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی تأثیر جنسیت بر رفتار اطلاع‌یابی سلامت و ارزیابی این اطلاعات پرداختند. در این پژوهش نشان داده شد که جنسیت تعیین‌کننده فرایند ارزیابی اطلاعات است. مردان و زنان برای تصمیم‌گیری در ارزیابی اطلاعات سلامت به نام تجاری تولید و ارائه‌دهنده اطلاعات توجه می‌کنند. مردان بیشتر به دقیق و جامع بودن اطلاعات، سهولت دسترسی به اطلاعات و اطلاعات سلامتی که آشنایی قبلی با آن‌ها دارند، علاقه‌مند هستند؛ درحالی‌که زنان بیشتر تمایل دارند اطلاعات جدید را کشف و شناسایی کنند. همچنین، زنان در دریافت منابع اطلاعاتی سلامت نسبت به مردان مشورت بیشتری با همسالان خود دارند. به‌طورکلی، نتایج بیانگر تأثیر متغیر جنسیت بر رفتار اطلاع‌یابی سلامت کاربران بود.

زهونگ، هو، زهینگ، دینگ و لو^۴ (۲۰۱۸) به بررسی رابطه بین رفتار اطلاع‌یابی و رفتار نوآورانه در بین دانشجویان پرستاری چینی در دانشکده پزشکی شانگهای پرداختند. نتایج نشان داد که هر دو رفتار اطلاع‌یابی و رفتار نوآورانه در دانشجویان مقطع کارشناسی بهتر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی بود.

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.
۲. بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.
۳. بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

---

^۱. Agarwal

^۲. Graa

^۳. Rowley, Johnson, & Sbaifi

^۴. Zhong, Hu, Zheng, Ding & Luo

۴. بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.
۵. بین گروه تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.
۶. بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی است که با استفاده از روش پیمایشی انجام شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که این پرسشنامه پس از شناسایی مؤلفه‌های رفتار برنامه‌ریزی نشده با مرور متون، مبانی نظری و پژوهش‌های مربوط به خریدهای آنی در حوزه مدیریت و بازاریابی به عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده، تدوین شد. در پرسشنامه، ابتدا برای آشنایی پاسخ‌دهندگان، مقدمه‌ای از بحث و مسئله پژوهش ارائه گردید. سپس، سؤالات جمعیت شناختی شامل جنسیت، سن، دانشگاه محل تحصیل، مقطع تحصیلی، گروه تخصصی و میزان مراجعه به کتابخانه مطرح شد. در ادامه پرسشنامه شامل ۲۰ گویه بود که این گویه‌ها بر پایه مؤلفه‌های رفتار برنامه‌ریزی نشده از جمله ویژگی‌های فردی و استفاده آنی و بروز این نوع رفتار در کاربران، تنظیم شده بودند.

برای سنجش روایی پرسشنامه از روایی صوری و محتوایی استفاده شد. روایی صوری و محتوایی یک آزمون معمولاً توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود (سرمد، بازرگان هرنیدی، و حجازی، ۱۳۷۶، ص ۱۷۱). در این پژوهش پس از تدوین پرسشنامه، جهت ارزیابی آن با متخصصان و صاحب‌نظران مربوطه، مشورت به عمل آمده و نظرات انتقادی و پیشنهادهای اصلاحی آنان در پرسشنامه اعمال گردید و بدین ترتیب اطمینان حاصل شد که پرسشنامه همان خصیصه مورد نظر محققین را می‌سنجد؛ لذا روایی صوری و محتوایی ابزار پرسشنامه تأیید گردید. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه، تعداد ۳۰ عدد پرسشنامه بین جامعه آماری توزیع شد و مقدار آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار SPSS محاسبه گردید که نتایج به دست آمده برای متغیرهای حاصل از پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ بود، لذا پایایی پرسشنامه تأیید گردید. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

جامعه آماری، دانشجویان عضو کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های فردوسی مشهد، پردیس دانشگاه تهران، تبریز، شیراز و شهید چمران اهواز در تمام مقاطع و حوزه‌های تحصیلی شامل ۶۹۳۵۱ نفر بودند. حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی و مورگان^۱ تعداد ۳۸۲ نفر تعیین شد. جهت گردآوری داده‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم جامعه (هر دانشگاه مورد بررسی یک طبقه و هر دانشجو یک واحد) و در داخل هر طبقه به صورت تصادفی استفاده شد.

---

^۱. Krejcie & Morgan

یافته‌ها

از مجموع ۳۸۲ نفر مشارکت‌کننده در این پژوهش ۱۹۲ نفر مرد و ۱۹۰ نفر زن بودند. از نظر رده سنی بیشترین مشارکت‌کنندگان (۲۹۵ نفر) در بازه سنی ۲۰ تا ۳۰ بودند. بر مبنای گروه تحصیلی نیز ۱۲۳ مشارکت‌کننده در رشته‌های علوم انسانی، ۹۱ نفر در علوم پایه، ۱۱۲ نفر در رشته‌های فنی و مهندسی، ۴۳ نفر در رشته‌های کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی و ۱۳ نفر رشته‌های هنر در حال تحصیل بودند. از این تعداد، ۱۹۸ نفر دانشجوی کارشناسی، ۱۱۵ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد و ۶۹ نفر دانشجوی دکتری بودند.

قبل از آزمون فرضیه‌های پژوهش، ابتدا لازم است تا وضعیت نرمال بودن توزیع متغیر وابسته رفتار برنامه‌ریزی نشده، مشخص شود. برای این منظور از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف^۱ استفاده می‌شود. فرضیه‌های آماری آزمون نرمال بودن کولموگوروف-اسمیرنوف به صورت زیر است.

فرضیه H_0 : داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند.

فرضیه H_1 : داده‌ها دارای توزیع نرمال نیستند.

در صورتی فرضیه صفر رد می‌شود که سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کمتر باشد ($sig < 0.05$). نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف در جدول ۱ نشان داده شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (Sig) در متغیر رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی بیشتر از ۰/۰۵ است، ادعای نرمال بودن داده‌ها پذیرفته شده و متغیر دارای توزیع نرمال می‌باشند بنابراین می‌توان جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش از روش‌های پارامتری استفاده نمود.

جدول ۱: نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف

نتیجه	سطح معناداری	آماره Z	متغیر وابسته
نرمال است	۰/۰۵۷	۱/۳۳۵	رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی

در ادامه به بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخته می‌شود.

فرضیه اول: بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از آزمون تی تست مستقل استفاده شد. در این آزمون به مقایسه میانگین رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی بین پاسخ‌دهندگان مرد و زن پرداخته می‌شود؛ بنابراین فرضیه آماری آزمون به صورت زیر است.

^۱ Kolmogorov-Smirnov Test

H_0 : بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

در آزمون تی تست مستقل از آماره‌ی تی (t) و همچنین مقدار سطح معنی‌داری (Sig) مربوط به آن جهت تصمیم‌گیری در مورد رد یا قبول فرضیه استفاده می‌شود و در صورتی فرضیه صفر آماری رد می‌شود که سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کمتر باشد ($sig < 0.05$). نتایج آزمون در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون تی تست مستقل فرضیه اول

متغیر	گروه	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری برای واریانس	آماره تی (t)	سطح معناداری (Sig)
رفتار برنامه‌ریزی نشده	مرد	۳/۷۷	۰/۵۲	۰/۰۷۹	-۱/۸۷۴	۰/۰۶۱
	زن	۳/۸۵	۰/۵۱			

در این آزمون ابتدا فرض برابری واریانس‌ها با استفاده از آزمون لون برر سی می‌شود. با توجه به اینکه در جدول ۲ سطح معناداری مربوط به برابری واریانس‌ها برابر با ۰/۰۷۹ و بیشتر از ۰/۰۵ است لذا می‌توان گفت که واریانس‌ها برابر می‌باشند. همچنین، همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۶۱ است که بیشتر از ۰/۰۵ است ($Sig > 0.05$) بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه اول پژوهش تأیید نمی‌شود؛ پس بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد.

فرضیه دوم: بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

در این فرضیه به بررسی رابطه‌ی سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخته می‌شود. لذا به منظور بررسی رابطه از آزمون پارامتری همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. فرضیه مورد آزمون به صورت زیر است:

H_0 : بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

در آزمون همبستگی پیرسون هنگامی فرضیه صفر رد می‌شود که سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کمتر باشد ($\text{sig} < 0.05$). نتایج آزمون همبستگی پیرسون در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳: نتایج آزمون همبستگی پیرسون

	سن	
رفتار برنامه‌ریزی نشده	۰/۱۴۱	ضریب همبستگی
	۰/۰۰۰	سطح معناداری (Sig)
	۳۸۲	تعداد

بر اساس جدول ۳، ضریب همبستگی پیرسون بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی برابر با ۰/۱۴۱ و مقداری مثبت است. همچنین سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد ($\text{Sig}=0.000 < 0.05$) بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود و می‌توان گفت بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه‌ی دوم پژوهش تأیید می‌گردد.

فرضیه سوم: بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به اینکه متغیر «رفتار برنامه‌ریزی نشده»، متغیری کمی است و متغیر دانشگاه محل تحصیل؛ متغیر اسمی بوده که دارای بیشتر از سه سطح است، لذا برای بررسی از آزمون پارامتری تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده می‌شود. فرضیه آماری مورد آزمون به صورت زیر مطرح می‌شود.

H_0 : بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

در آزمون پارامتری تحلیل واریانس یک‌طرفه، آماره‌ی فیشرف (F) و سطح معناداری (sig) مورد بررسی قرار می‌گیرد و در صورتی فرضیه صفر آماری رد می‌شود که سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کمتر باشد ($\text{sig} < 0.05$). نتایج آزمون در جداول ۴ و ۵ نشان داده شده است.

در جدول ۴ آمار توصیفی شامل تعداد، میانگین و انحراف معیار مربوط به رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی به تفکیک دانشگاه محل تحصیل مشخص شده است.

جدول ۴: شاخص‌های توصیفی

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار
دانشگاه محل تحصیل	فردوسی مشهد	۱۲۳	۳/۸۵	۰/۴۲
	شهید چمران اهواز	۷۲	۳/۷۰	۰/۴۸
	شیراز	۷۹	۳/۷۷	۰/۴۹
	تبریز	۴۶	۳/۹۵	۰/۳۸
	تهران	۶۲	۳/۸۲	۰/۷۷

جدول ۵: نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری (Sig)	نتیجه
بین گروهی	۳/۴۳	۴	۰/۸۶	۳/۲۵	۰/۰۶۲	تفاوت معناداری وجود ندارد
درون‌گروهی	۱۷۱/۵۷	۳۷۷	۰/۲۶			
کل	۱۷۵/۰۰	۳۸۱				

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود مقدار آماره فیشر برابر با ۳/۲۵ و همچنین سطح معناداری آزمون (Sig) برابر با ۰/۰۶۲ بوده که بیشتر از ۰/۰۵ است ($Sig = 0.062 > 0.05$)، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر (H_0) تأیید می‌گردد و بدین مفهوم است که بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد؛ لذا فرضیه سوم پژوهش تأیید نمی‌شود.

فرضیه چهارم: بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

در این فرضیه به بررسی رابطه‌ی مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخته می‌شود. لذا به منظور بررسی رابطه از آزمون پارامتری همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. فرضیه مورد آزمون به صورت زیر است:

H_0 : بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون همبستگی پیرسون در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۶: نتایج آزمون همبستگی پیرسون

	مقطع تحصیلی	
رفتار برنامه‌ریزی نشده	۰/۱۶۸	ضریب همبستگی
	۰/۰۰۰	سطح معناداری (Sig)
	۳۸۲	تعداد

بر اساس جدول ۶، ضریب همبستگی پیرسون بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی برابر با ۰/۱۶۸ و مقداری مثبت است. همچنین سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد ($0/05 < Sig=0/000$). بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود و می‌توان گفت بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه‌ی چهارم پژوهش تأیید می‌گردد.

فرضیه پنجم: بین گروه تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

با توجه به اینکه متغیر «رفتار برنامه‌ریزی نشده»، متغیری کمی است و متغیر گروه تحصیلی متغیر اسمی بوده که دارای بیشتر از سه سطح است، لذا برای بررسی از آزمون پارامتری تحلیل واریانس یک طرفه استفاده می‌شود. فرضیه آماری مورد آزمون به صورت زیر مطرح می‌شود.

H_0 : بین گروه تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین گروه تحصیلی تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون در جداول ۷ و ۸ نشان داده شده است. در جدول ۷ آمار توصیفی شامل تعداد، میانگین و انحراف معیار مربوط به رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی به تفکیک گروه تحصیلی مشخص شده است.

جدول ۷: شاخص‌های توصیفی

متغیر	گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه تحصیلی	علوم انسانی	۱۲۳	۳/۸۴	۰/۵۷
	علوم پایه	۹۱	۳/۸۴	۰/۵۰
	فنی و مهندسی	۱۱۲	۳/۷۳	۰/۵۱
	کشاورزی، منابع طبیعی و دامپزشکی	۴۳	۳/۸۷	۰/۴۲
	هنر	۱۳	۳/۸۹	۰/۴۷

جدول ۸: نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری (Sig)	نتیجه
بین گروهی	۲/۱۳	۴	۰/۵۳	۱/۹۹	۰/۰۹۴	تفاوت معناداری وجود ندارد
درون‌گروهی	۱۷۲/۸۴	۳۷۷	۰/۲۷			
کل	۱۷۴/۹۷	۳۸۱				

بر پایه نتایج جدول ۸، مقدار آماره فیشر برابر با ۱/۹۹ و همچنین سطح معناداری آزمون (Sig) برابر با ۰/۰۹۴ بوده که بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد ($Sig = 0.094 > 0.05$)، بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر (H_0) تأیید می‌گردد و

بدین مفهوم است که بین گروه تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد؛ لذا فرضیه پنجم پژوهش تأیید نمی‌شود.

فرضیه ششم: بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

در این فرضیه به بررسی رابطه‌ی میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخته می‌شود. لذا به منظور بررسی رابطه از آزمون پارامتری همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. فرضیه مورد آزمون به صورت زیر است:

H_0 : بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون همبستگی پیرسون در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹: نتایج آزمون همبستگی پیرسون

	میزان مراجعه به کتابخانه	
رفتار برنامه‌ریزی نشده	۰/۲۷۱	ضریب همبستگی
	۰/۰۰۰	سطح معناداری (Sig)
	۳۸۲	تعداد

بر اساس نتایج جدول ۹، ضریب همبستگی پیرسون بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی برابر با ۰/۲۷۱ و مقداری مثبت است. همچنین سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد ($\text{Sig} = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۵$)؛ بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود و می‌توان گفت بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد؛ لذا فرضیه‌ی ششم پژوهش تأیید می‌گردد.

نتیجه گیری

یکی از رفتارهای مراجعان در هنگام مراجعه و استفاده از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، رفتار برنامه‌ریزی نشده آنها در استفاده از منابع و خدمات است که کتابخانه‌ها جهت دستیابی به هدف نهایی خود یعنی اشاعه منابع و خدمات، می‌بایست به این نوع از رفتارها توجه ویژه‌ای داشته باشند. به نظر می‌رسد در صورتی که کاربران فقط در موقع نیاز از منابع اطلاعاتی یا خدمات کتابخانه‌ها استفاده کنند بسیاری از منابع و خدمات آنها بدون استفاده خواهد ماند و هزینه‌ای که صرف تهیه و گردآوری آنها شده است توجیه‌پذیر نخواهد بود. بنابراین، می‌توان از جنبه رفتار برنامه‌ریزی نشده مراجعین در جهت ترغیب کاربران به استفاده از منابع اطلاعاتی و خدمات کتابخانه‌ای بهره گرفت. با توجه به اهمیت اشاعه اطلاعات در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاهی، در پژوهش حاضر به سنجش رابطه بین عوامل جمعیت‌شناختی و رفتار برنامه‌ریزی نشده مراجعان در استفاده از منابع و خدمات این مراکز پرداخته شد.

تمرکز بر مفهوم رفتار برنامه‌ریزی نشده در کتابخانه‌ها به منظور استفاده بهینه و مؤثر از منابع و خدمات کتابخانه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است که نتیجه آن حصول پیامدهای مثبتی برای کتابخانه و جامعه از جمله استفاده بیشتر از منابع و خدمات کتابخانه، جذب مخاطب و افزایش سطح آگاهی و اطلاعات عمومی مراجعان خواهد بود.

نتایج به دست آمده از تحلیل داده‌های کمی نشان داد که از شش فرضیه پژوهش شش سه مورد تأیید قرار گرفت. بر این پایه، سن، مقطع تحصیلی و میزان مراجعه کاربران به کتابخانه رابطه معناداری با رفتار برنامه‌ریزی نشده آنها در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی دارد (فرضیه‌های ۲، ۴ و ۶)؛ اما سه فرضیه دیگر پژوهش یعنی وجود تفاوت معنادار بین جنسیت، دانشگاه محل تحصیل و گروه تحصیلی کاربران با رفتار برنامه‌ریزی نشده آنها در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی مورد تأیید قرار نگرفت (فرضیه‌های ۱، ۳ و ۵).

نتایج بررسی فرضیه اول پژوهش حاضر، نشان داد، بین جنسیت و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد. بر این پایه، مردان و زنان رفتارهای برنامه‌ریزی نشده مشابهی را در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه بروز داده‌اند. این نتیجه همسو با پژوهش‌های نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹)، سهیلی و دیگران (۱۳۹۳)، منصوریان و سنگری (۱۳۹۴) و مسلمی و فرج‌پور (۱۳۹۵) بود که در پژوهش‌های خود نشان دادند تفاوتی بین جنسیت و رفتار اطلاع‌یابی جامعه مورد پژوهش آنها وجود نداشت. همچنین در همین راستا، پژوهش جلالی محمدآبادی (۱۳۹۲) و آگاروال (۲۰۱۵)، نشان‌دهنده عدم تأثیر جنسیت بر خرید آبی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده بود. پژوهش‌هایی هم بودند که برخلاف پژوهش حاضر، وجود تفاوت بین جنسیت و رفتار اطلاع‌یابی کاربران را تأیید نمودند (قاضی دزفولی و بیگدلی، ۱۳۹۱؛ عابدی و دیگران، ۱۳۹۳؛ هاشمی‌نسب، ۱۳۹۴؛ بیگدلی و دیگران، ۱۳۹۵؛ آل میومن و دیگران، ۲۰۱۲؛ پیک و هوی، ۲۰۱۴؛ راولی، جانسون و اسبافی، ۲۰۱۷). همچنین گرا (۲۰۱۶) نشان داد جنسیت بر خریدهای آبی مصرف‌کننده به‌عنوان نوعی رفتارهای برنامه‌ریزی نشده تأثیرگذار است.

بر اساس نتایج فرضیه دوم، بین سن و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد. همسو با پژوهش حاضر، مسلمی و فرج‌پور (۱۳۹۵) و پیک و هوی (۲۰۱۴)، نشان دادند بین سن و رفتار اطلاع‌یابی کاربران تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین پژوهش‌های جلالی محمدآبادی (۱۳۹۵)،

تیوت مایی (۲۰۰۳)، میهیچ و کورسان (۲۰۱۰)، آگاروال (۲۰۱۵) و گرا (۲۰۱۶)، بیانگر تأثیر سن بر رفتارهای برنامه‌ریزی نشده مشتریان بود. هرچند، برخلاف پژوهش حاضر، حصارى (۱۳۸۵)، در پژوهشی نشان داد تفاوتی بین سن زنان خانه‌دار و رفتار اطلاع‌یابی آنها وجود ندارد.

فرضیه سوم پژوهش نشان داد، بین دانشگاه محل تحصیل و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد. براین پایه، دانشجویان در دانشگاه‌های مختلف بررسی شده، رفتار برنامه‌ریزی نشده مشابهی را در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه تجربه کرده‌اند. این یافته همسو با پژوهش نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹) بود که نشان دادند تفاوت معناداری در رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی مشهد در الگوی فراگرد جستجوی اطلاعات کولثا و وجود ندارد.

بر پایه نتایج فرضیه چهارم، بین مقطع تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد. همسو با پژوهش حاضر، نتایج پژوهش‌های بیگدلی و دیگران (۱۳۹۵)، مسلمی و فرج‌پور (۱۳۹۵)، پیک و هوی (۲۰۱۴) و زهونگ و دیگران (۲۰۱۸)، نشان داد تفاوت معناداری بین مقطع تحصیلی کاربران و رفتار اطلاع‌یابی آنها وجود دارد. همچنین در همین راستا، پژوهش جلالی محمدآبادی (۱۳۹۲)، نشان‌دهنده تأثیر میزان تحصیلات بر خرید آنی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده بود. هرچند، برخلاف پژوهش حاضر، حصارى (۱۳۸۵)، در پژوهشی نشان داد تفاوتی بین سطح تحصیلی زنان خانه‌دار و رفتار اطلاع‌یابی آنها وجود ندارد. همسو با پژوهش حصارى (۱۳۸۵)، آگاروال (۲۰۱۵) نیز نشان داد که وضعیت تحصیلی تأثیر معنی‌داری بر رفتار خرید آنی به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده ندارد.

نتایج فرضیه پنجم پژوهش حاضر نشان داد بین گروه تحصیلی و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی تفاوت معناداری وجود ندارد. براین پایه، گروه‌های تحصیلی مختلف، رفتار برنامه‌ریزی نشده مشابهی در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی داشته‌اند. همسو با پژوهش حاضر نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹) نشان دادند تفاوتی بین حوزه تحصیلی مراجعه‌کنندگان و رفتار اطلاع‌یابی آنها وجود ندارد. هرچند برخلاف پژوهش حاضر، نتایج پژوهش‌های یمین فیروز (۱۳۸۲)، اعظمی (۱۳۹۰)، گلوی و دیگران (۱۳۹۶) و هوگلند و اولسن (۲۰۰۸)، نشان‌دهنده وجود تفاوت بین حوزه تحصیلی مراجعه‌کنندگان و رفتار اطلاع‌یابی آنها بود.

بر پایه نتایج حاصل از فرضیه ششم، بین میزان مراجعه به کتابخانه و رفتار برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد. در خصوص تأثیر میزان مراجعه به کتابخانه بر رفتار کاربران، پژوهشی یافت نشد.

قابل‌ذکر است، در همه پژوهش‌های بررسی شده که نتایج آنها همسو یا مغایر با پژوهش حاضر بود، بر رفتار اطلاع‌یابی یا رفتار آنی مصرف‌کننده به‌عنوان نوعی رفتار برنامه‌ریزی نشده، تأکید شده است و توجهی به رفتارهای برنامه‌ریزی نشده کاربران در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌ها نشده است.

پیشنادهای کاربردی

- پیشنهاد می شود کتابخانه‌های دانشگاهی به منظور استفاده بهینه و مؤثر از منابع و خدمات و جذب مخاطب به عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر رفتار برنامه‌ریزی نشده مراجعان توجه ویژه‌ای داشته باشند.
- پیشنهاد می‌شود کتابخانه‌های دانشگاهی برای جذب دانشجویان و افزایش میزان مراجعه آن‌ها به کتابخانه و طولانی شدن مدت‌زمانی که مراجعه‌کنندگان در محیط فیزیکی و مجازی کتابخانه صرف می‌کنند، برنامه‌های ویژه‌ای داشته باشند زیرا نتایج این پژوهش نشان داد که هر چه دانشجویان مراجعه بیشتری به کتابخانه‌های دانشگاهی داشته باشند و زمان بیشتری را در کتابخانه صرف کنند، به استفاده بیشتر از منابع و خدمات کتابخانه به صورت برنامه‌ریزی نشده و آنی ترغیب می‌شوند و این امر منجر به اشاعه بیشتر منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی خواهد شد.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

- پژوهش حاضر، رفتارهای برنامه‌ریزی نشده دانشجویان عضو کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تحت نظر وزارت علوم و تحقیقات در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی را مورد مطالعه قرار داد. می‌توان همین پژوهش را در مورد دانشجویان عضو کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز انجام داد تا درک درست‌تری از رابطه بین عوامل جمعیت‌شناختی و این نوع از رفتارهای دانشجویان ایرانی در استفاده از منابع و خدمات کتابخانه‌ها به دست آورد.
- پیشنهاد می‌شود پژوهشی با موضوع مشابه جهت بررسی رابطه بین عوامل جمعیت‌شناختی و رفتارهای برنامه‌ریزی نشده مراجعین در سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از جمله کتابخانه‌های عمومی و تخصصی انجام شود.
- پیشنهاد می‌شود بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش، مدل‌های بومی و ملی رفتار اطلاع‌یابی را تدوین و آزمون نمود. مدل‌های مطرح شده در خصوص رفتار اطلاع‌یابی بر رفتار برنامه‌ریزی شده تأکید کرده‌اند. این مدل‌ها به صورت هدفمند و بر پایه یک نیاز اطلاعاتی از پیش مشخص، بنا شده‌اند. در این مدل‌ها توجه به رفتارهای برنامه‌ریزی نشده، نادیده گرفته شده است؛ لذا می‌توان مدل‌هایی را طراحی نمود که به صورت واضح و مشخص بر رفتارهای برنامه‌ریزی نشده کاربران نیز در دستیابی به منابع یا خدمات اطلاعاتی تأکید نموده باشند.

منابع

- اعظمی، محمد. (۱۳۹۰). *ارزیابی و تحلیل محیط رابط پایگاه‌های اطلاعاتی در پشتیبانی از الگوی رفتار اطلاع‌جویی کاربران از دیدگاه نظریه معنابخشی* (پایان‌نامه دکتری). دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، مشهد.
- بیگدلی، زاهد؛ حیاتی، زهیر؛ حیدری، غلامرضا؛ و جوکار، طاهره. (۱۳۹۵). بررسی جایگاه اینترنت در رفتار اطلاع‌یابی سلامت: مطالعه جوانان کاربر اینترنت در شهر شیراز. *مجله تعامل انسان و اطلاعات*، ۳(۱)، ۶۷-۷۸.
- بیرانوند، علی. (۱۳۹۳). بررسی رفتارهای اطلاع‌یابی اعضای هیأت علمی دانشگاه پیام نور جهرم. *مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی*، ۱(۱)، ۱۰۱-۱۱۰.

ح صاری، ژیلا. (۱۳۸۵). بررسی نیازهای اطلاعاتی زنان خانه دار در کتابخانه های عمومی شهر مشهد. پیام بهارستان، (۶۶)، ۱۱-۱۴.

خدادادی، محمدرسول. (۱۳۹۶). ارتباط بین رفتار اطلاع یابی و باورهای معرفت شناختی بر اساس الگوی اطلاع یابی ویلسون (مطالعه موردی: دانشجویان تحصیلات تکمیلی مدیریت ورزشی). مطالعات مدیریت رفتار سازمانی در ورزش، ۴(۱۵)، ۴۱-۵۰.

سالاری، محمود؛ و دیانی، محمد حسین. (۱۳۹۱). واکاوی و تبیین عوامل عمده موثر بر فرهنگ مطالعه در ایران و ارائه مدلی مناسب برای توسعه آن (پایان نامه دکتری). دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، مشهد.

سرمد، زهره؛ بازرگان هرندی، عباس؛ و حجازی، الهه. (۱۳۷۶). روش های تحقیق در علوم رفتاری. [تهران]: آگاه. سهیلی، فرامرز؛ ولی پور، فرخ القاء؛ و زارع، امین. (۱۳۹۳). بررسی جنبه های چهارگانه رفتار اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه رازی در مواجهه با منابع اطلاعاتی پیوسته. مدیریت اطلاعات و دانش شناسی، ۱(۲)، ۵۷-۷۴. عابدی، مهناز؛ اشرفی ریزی، حسن؛ زارع فرا شبندی، فیروزه؛ نوری، رسول؛ و حسن زاده، اکبر. (۱۳۹۳). مقایسه رفتار اطلاع یابی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و دانشگاه اصفهان در تدوین پایان نامه. مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۱(پیاپی ۳۹)، ۵۹۳-۶۰۶.

عالی پور بیرگانی، زاهد؛ حیدری، غلامرضا؛ و هاشمی نسب، ابتسام. (۱۳۹۴). مقایسه ی رفتار اطلاع یابی اینترنتی دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید چمران با مدل دیوید الیس از دیدگاه این دانشجویان (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، اهواز. عبدالوند، محمد علی؛ و غفاری آشتیانی، پیمان. (۱۳۸۸). ارائه الگویی برای ارزیابی عوامل مؤثر بر تبلیغات شفاهی مثبت در بازار خدمات (مطالعه موردی: بانک های شهرستان اراک). آینده پژوهی مدیریت، ۲۰(۲)، ۳۵-۵۱. قاسم، امیدعلی؛ و نورمحمدی، حمزه علی. (۱۳۹۴). الگوهای سنجش و اندازه گیری سرانه مطالعه در ایران. مقاله ارائه شده در هشتمین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین المللی مدیریت دانش. تهران: موسسه اطلاع رسانی نفت، گاز و پتروشیمی.

قاضی دزفولی، قاضی؛ و بیگدلی، زاهد. (۱۳۹۱). بررسی رفتار اطلاع یابی از اینترنت توسط دانشجویان فنی و مهندسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول و مقایسه ی آن با مدل جستجوی اطلاعات کولثاو. دانش شناسی، ۵(۱۸)، ۵۱-۶۸.

گلوی، محمد امین؛ سراوانی، ولی الله؛ و میر، محمدباقر. (۱۳۹۶). ارزیابی سنجش رفتار اطلاع یابی آموزشی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی زاهدان در میزان استفاده از فضای مجازی. مقاله ارائه شده در اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی. تهران: دانشگاه آل طه، معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل استان البرز.

محمدزاده، هاجر؛ و بزرگی، اشرف‌السادات. (۱۳۹۱). استفاده‌کنندگان از کتابخانه ملی ایران و شیوه‌های بهره‌گیری آنان از منابع و خدمات کتابخانه ملی: همخوان یا ناهمخوان با اساسنامه. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۳(۴)، ۲۲-۳۹.

مسلمی، معصومه؛ و فرج پور، محمد. (۱۳۹۵). بررسی وضعیت اطلاع‌جوئی و اطلاع‌رسانی کتابداران کتابخانه‌های عمومی درباره اطلاعات سلامت (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی). نشریه علوم و فنون مدیریت اطلاعات، ۲(۲) (پیاپی ۳)، ۲۸-۴۸.

منصوریان، یزدان؛ و سنگری، محمود. (۱۳۹۴). بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در تدوین پایان‌نامه. مجله تعامل انسان و اطلاعات، ۲(۲)، ۱-۸.

میرغفوری، سیدحبیب‌اله؛ رودپشتی، میثم شفیع؛ و جلالی محمدآبادی، مریم. (۱۳۹۲). شناسایی و طراحی مدل فرآیند خرید بی‌برنامه با استفاده از تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری (مورد مطالعه: شهروندان یزدی و تهرانی) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). موسسه آموزش عالی غیرانتفاعی و غیر دولتی جهاد دانشگاهی استان یزد، دانشکده مدیریت، یزد.

نارمنجی، مهدی؛ و نوکاریزی، محسن. (۱۳۸۹). بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی بر اساس الگوی فراگرد جست‌وجوی اطلاعات کولثا. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۲۶(۱)، ۱۴۵-۱۶۶.

نعیمی، جمیله؛ و محمداسماعیل، صدیقه. (۱۳۹۵). تعیین رفتار اطلاع‌یابی دانش‌پژوهان دانشگاه‌های علوم پزشکی خراسان رضوی با رویکرد شبکه عصبی. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲(۲)، ۸۰-۹۶.

یمین فیروز، موسی؛ و داوودپناه، محمدرضا. (۱۳۸۲). بررسی رفتار و الگوی اطلاع‌یابی اعضای هیات علمی دانشگاه فردوسی مشهد از اینترنت (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، مشهد.

Agarwal, Varsha. (2015). A Study of Demographic Factors Influence on Consumers' Impulse Purchase Behavior. *International Journal of Research in Commerce and Management*, 6(11), 59-62.

Ajzen, Icek. (2006). Constructing a TPB questionnaire: Conceptual and methodological considerations.

Al-Muomen, Nujoud; Morris, Anne; & Maynard, Sally. (2012). Modelling information-seeking behaviour of graduate students at Kuwait University. *Journal of Documentation*, 68(4), 430-459. <https://doi.org/10.1108/00220411211239057>

Burnett, Sandy E. (2006, August 29). *Internal and external trigger cues of impulse buying online*. Oregon State University, Corvallis.

Clover, Vernon T. (1950). Relative Importance of Impulse-Buying in Retail Stores. *Journal of Marketing*, 15(1), 66-70. <https://doi.org/10.2307/1247083>

Graa, Amel. (2016). The Moderator Effect of Demographic Factors on the Impulse Buying: Field Study in Sidi Bel Abbes City. *Kasdi Merbah University of Ouargla*, 2016(16), 187-198. <https://doi.org/10.12816/0034369>

- Haglund, Lotta; & Olsson, Per. (2008). The Impact on University Libraries of Changes in Information Behavior Among Academic Researchers: A Multiple Case Study. *The Journal of Academic Librarianship*, 34(1), 52-59. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2007.11.010>
- Hossain, Md Uzzal; Hossain, Md Arman; & Islam, Md Shariful. (2017). An assessment of the information needs and information-seeking behaviour of members of parliament (MPs) in Bangladesh. *Information and Learning Science*, 118(1/2), 48-66. <https://doi.org/10.1108/ILS-10-2016-0075>
- Kim, Jiyeon. (2003, August). *College students' apparel impulse buying behaviors in relation to visual merchandising*. University of Georgia, Athens.
- Kumar, Anil; Salmani, Nasima; & Baweja, Sukhleen. (2014). Information Seeking Behaviour by the Research Scholars and Faculty Members: A Survey Study of Kurukshetra University Kurukshetra in the Disciplines of Life Science. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(6), 119-138. <https://doi.org/10.9790/0837-1964119138>
- Mihic, Mirela; & Kursan, Ivana. (2010). Influence of demographic and individual difference factors on impulse buying. *Tržište/Market*, 22(1), 7-28.
- Ngozi, O. V.; Uche, E. U.; & Ejiro, A. K. (2015). Information seeking behaviour of faculty members in a Nigerian university. *International Journal of Academic Research and Reflection*, 3(4), 95-102.
- Paek, Hye-Jin; & Hove, Thomas. (2014). Determinants of Vertical and Horizontal Online Health Information Behavior. Presented at the 47th Hawaii International Conference on System Sciences, Waikoloa: Hawaii International Conference on System Sciences. <https://doi.org/10.1109/HICSS.2014.328>
- Rook, Dennis W. (1987). The Buying Impulse. *Journal of Consumer Research*, 14(2), 189-199. <https://doi.org/10.1086/209105>
- Rowley, Jennifer; Johnson, Frances; & Sbaffi, Laura. (2017). Gender as an influencer of online health information-seeking and evaluation behavior. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(1), 36-47. <https://doi.org/10.1002/asi.23597>
- Thanuskodi, S. (2009). Information-Seeking Behavior of Law Faculty at Central Law College, Salem. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 282, 1-7.
- Tuyet Mai, Nguyen Thi; Jung, Kwon; Lantz, Garold; & Loeb, Sandra G. (2003). An Exploratory Investigation into Impulse Buying Behavior in a Transitional Economy: A Study of Urban Consumers in Vietnam. *Journal of International Marketing*, 11(2), 13-35. <https://doi.org/10.1509/jimk.11.2.13.20162>
- Vaezi, Mansour. (2013, October 2). Per Capita Book Reading Low. (A. Rezvan-Nia, tran.), *Irاندaily*, p. 7.
- Younger, Paula. (2010). Internet-based information-seeking behaviour amongst doctors and nurses: a short review of the literature. *Health Information & Libraries Journal*, 27(1), 2-10. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2010.00883.x>
- Zhong, Zhuqing; Hu, Dehua; Zheng, Feng; Ding, Siqing; & Luo, Aijing. (2018). Relationship between information-seeking behavior and innovative behavior in Chinese nursing students. *Nurse Education Today*, 63, 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.01.004>

Relationship Between Demographic Factors and Unplanned Behavior of Users of Academic Libraries

Hadi Harati¹, Fahimeh Babalhavaeji², Nadjla Hariri³

Abstract

Purpose: The purpose of the present study is to investigate the relationship between demographic factors and unplanned behavior of users in the use of academic libraries resources and services.

Method: The present study is an applied research using a survey method. The data gathering tool was a researcher-made questionnaire. The face and content validity were employed to measure the validity of the questionnaire. Cronbach's alpha for the variables was calculated and obtained higher than 0.7, so the reliability of the questionnaire was also confirmed. 69351 students who were members of the central libraries in Ferdowsi University of Mashhad, Shahid Chamran University of Ahvaz, Pardis of Tehran University, Tabriz, and Shiraz Universities composed the research population. The sample size was estimated 382 people according to Krejcie and Morgan tables. A stratified sampling with randomized strata proportional to the population was used to collect data. The data were analyzed implementing SPSS software.

Findings: According to research findings, age, educational grade and rate of referral to academic libraries have a significant relationship with their unplanned behavior in using the resources and services of this type of libraries. There was also no significant difference between gender, university and student educational groups with their planned behavior in utilizing university library resources and services.

Conclusion: The academic libraries must, in order to optimize use of resources and services, attract audiences, and increased level of awareness and information of users pay special attention to be effective demographic factors on the unplanned behavior of users.

Keywords: Information seeking behavior, Unplanned behavior, Demographic factors, Academic libraries

---

¹ . PhD in Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad, Information Center and Central Library, Mashhad, Iran. (Corresponding Author). Email: harati-ha@um.ac.ir

² . Associate Professor of Department of Communications and Knowledge Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: f.babalhavaeji@srbiau.ac.ir

³ . Professor of Department of Communications and Knowledge Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: n-hariri@srbiau.ac.ir